

Kinderen en de Bijbel

Ware verhalen

“Wat ben je aan het doen?”, vroeg de rabbi aan een schrijver.

“Ik schrijf verhalen,” zei de man.

“Wat voor verhalen?”, wilde de rabbi weten.

“Ware verhalen schrijf ik.”

De rabbi vervolgde:

“Verhalen over mensen die je gekend hebt?”

“Ja,” zei de schrijver,

“of ook die ik gekend zou kunnen hebben.”

En de rabbi weer:

“Ook over dingen die gebeurd zijn?”

“Ja, gebeurd zijn of nog zouden kunnen gebeuren.”

Verbaasd ging de rabbi verder:

“Zijn ze dan niet waar gebeurd?”

“Nee,” zei de schrijver,

“sommige ervan zijn zelfs letterlijk verzonnen.”

“Dat betekent dat jij leugens schrijft,” zei de rabbi.

“Zo eenvoudig liggen de zaken niet, rabbi.

Want sommige dingen gebeuren, maar zijn niet waar; en andere dingen zijn waar, ofschoon ze nooit gebeurd zijn.”

Elie Wiesel

Uit: *Werkkatern 7, verhalen vertellen*, een uitgave van de Stichting Midden Onder U; eerder gepubliceerd in *Voorlopig, Maandblad met essays rond maatschappij en levensbeschouwing* (De oecumenische pers: december 1998), blz. 5.

Achtergrondinformatie

Wie met kinderen de Bijbel gaat lezen, zal ervaren dat kinderen de verhalen anders beleven dan volwassenen. Dit komt omdat kinderen in emotioneel, rationeel en moreel opzicht nog volop in ontwikkeling zijn.

Opgroeien in vertrouwen ('faith')

J. W. Fowler¹ heeft de emotionele, rationele en morele ontwikkeling die iemand doormaakt van kind tot volwassene samengebracht in een beschrijving van religieuze ontwikkeling. Hij wil geen meetlat beschrijven waaraan ieder moet voldoen; de ontwikkeling van een kind is immers afhankelijk van verschillende omstandigheden.

Fowler maakt allereerst onderscheid tussen geloof als het aanhangen van regels en betekenissen van een bepaalde groep of kerk ('belief'), en geloof als een grondhouding, als vertrouwen, ervaring en inspiratie die een mens van binnenuit beleeft ('faith').

Het onderscheid tussen 'belief' en 'faith' wordt vaak zichtbaar aan de manier waarop mensen omgaan met de Bijbel. Bij 'belief' gaat het om vragen als: "Wat betekent dit verhaal voor de opvattingen van mijn kerk?" of "Hoe wordt in mijn geloofsgemeenschap dit verhaal uitgelegd?" Bij 'faith' gaat het meer om de betekenis van een verhaal voor het persoonlijke leven en geloven en om de inspiratie die mensen aan een verhaal ontleen. Het verwerven van 'faith' is een belangrijke voorwaarde voor een evenwichtige (en gezonde) levensbeschouwelijke ontwikkeling.

Volgens Fowler maken kinderen een ontwikkeling door in het verwerven van 'faith'. Het begint met de ervaring dat de mensen van wie je als baby afhankelijk bent, betrouwbaar zijn. Rust en regelmaat geven vertrouwen. Hier wordt een belangrijke basis gelegd voor 'faith'.

Tussen hun tweede en zesde levensjaar verkennen kinderen hun wereld. Ze doen allerlei ervaringskennis op, bijvoorbeeld dat de kachel heet is en 'heet' pijn doet. Ze zijn sterk gericht op hun 'ik', dat ze nu ontdekt hebben, maar kunnen zich nog niet inleven in een ander. Fantasie en werkelijkheid lopen sterk door elkaar. Gevoelens en fantasieën vullen ontbrekende kennis aan.

Als kinderen ouder worden, gaan ze steeds meer logisch denken en krijgt hun (beangstigende) fantasie geleidelijk minder greep op henzelf en hun wereld. In deze leeftijd, van zes tot twaalf jaar, leren ze zich ook meer te verplaatsen in de belevings- en ervaringswereld van anderen. Leren denken is echter niet genoeg. Kinderen hebben ook vertrouwen nodig in zichzelf en hun omgeving. Ontbreekt dit vertrouwen, dan worden eigenschappen als oprechtheid, eerlijkheid en rechtvaardigheid nooit een deel van hun innerlijke zelf.

Als kinderen pubers worden, gaan ze kritische vragen stellen. Die vragen kunnen pijnlijk zijn, omdat ze de jongeren zelf en hun omgeving confronteren met de weerbarstigheid van het bestaan, met twijfels en onzekerheden. Maar ze zijn essentieel om later het leven aan te kunnen. Achter de absoluutheid waarmee pubers hun meningen te berde brengen, gaat veel onzekerheid schuil. In de gelovige ontwikkeling zijn jongeren vaak erg conventioneel en normeren ze zich aan de groep van leeftijdgenoten. Afhankelijk daarvan zullen ze zich tegen het geloof van hun omgeving afzetten of dit juist omarmen. Maar ook veel volwassenen

¹ J.W. Fowler, *Stages of Faith; the Psychology of Human Development and the Quest for Meaning* (San Francisco: Harper, 1981).

richten zich in hun geloof of levensbeschouwing nog sterk conventioneel naar de groep waartoe ze behoren.

Kenmerkend voor volwassenen is dat zij zelf keuzes maken. Hier speelt opnieuw 'faith' mee, vertrouwen. Volwassenen hebben doorgaans een dieper gevoel van wie zij zelf zijn, en dit kan leiden tot een andere geloofsbeleving. Religieuze symbolen en verhalen krijgen een betekenis die verder gaat dan de letterlijke en tastbare zin ervan. Maar dit is niet voor iedereen zo: er zijn talloze volwassenen die moeite hebben met het symbolisch verstaan van verhalen en beelden. Aan de andere kant zijn er ook mensen die doorgroeien tot wijze ouderen, die gericht blijven op de toekomst en met hun inzicht en ervaring een steun en inspiratiebron zijn voor anderen. Zo'n wijze oudere vind je in de Robin-boeken van Sjoerd Kuijper in de persoon van opa, de milde en humorvolle meesterverteller.

De theorie van James Fowler gaat dus over de manier waarop mensen, of ze nu religieus of niet religieus zijn, groeien in hun levensbeschouwelijke kijk op het leven,. Religieuze opvoeding vraagt echter ook om iets anders, namelijk de ontwikkeling van 'belief' ('het' geloof). Om uit te groeien tot een godsdienstig mens, moet je vertrouwd raken met de verhalen, beelden en symbolen, rituelen en regels van de godsdienst waartoe je behoort of wilt behoren. Dit kan alleen als mensen in je omgeving je hierin stap voor stap meenemen en je tot voorbeeld zijn.²

Vertrouwen, geloof en Bijbellezen

Wat betekent dit alles als je kinderen Bijbelverhalen gaat vertellen?

De theorie van Fowler maakt duidelijk hoe kinderen van verschillende leeftijden reageren op bepaalde Bijbelverhalen en waarom dat zo is. Voor kinderen tot twee jaar is het vertellen van verhaaltjes is vaak onderdeel van een vast ritueel, bijvoorbeeld rond het slapen gaan. Twee- tot zesjarige kinderen vinden verhalen vaak prachtig. Ze gaan er helemaal in op en beleven alles 'echt' mee. Daarom kunnen verhalen ook veel angst oproepen. Op deze leeftijd zullen vooral vertrouwenwekkende verhalen en parabels aanspreken: denk aan het scheppingsverhaal, de verhalen over Jakob en Jozef, Ruth. Verhalen met morele dilemma's zijn nog niet geschikt.

Voor zes- tot twaalfjarigen gaan verhalen gaan steeds meer waarde en betekenis krijgen voor eigen belevingen. Het lezen, vertellen en het verwerken van verhalen door b.v. naspelen en tekenen helpt kinderen te experimenteren met hun eigen ervaringen. Zo kan het verhaal van Jakob en Esau (Genesis 27) hevige verontwaardiging oproepen, omdat het appelleert aan de ervaringen en het rechtvaardigheidsgevoel van kinderen. Op deze leeftijd nemen kinderen verhalen letterlijk. Voor de meeste negen- tot tienjarigen moet het verhaal 'echt' gebeurd zijn, anders heeft het geen waarde. Deze houding delen ze met heel wat volwassenen voor wie 'gelooven in Bijbelverhalen' alles te maken heeft met 'aannemen op gezag' en 'zeker weten dat dit zo gebeurd is'. Als deze mensen merken dat de bijbelverhalen historisch niet kloppen, heeft de Bijbel vaak afgedaan.

De meeste jongeren ervaren tegenspraken in verhalen en stellen daar kritische vragen over. "Hoe kan dat nou, de wereld maken in zeven dagen?" of "Leuk van God dat hij Noach en alle dieren redde, maar al die andere mensen dan?" Dit soort vragen brengt volwassenen nogal eens in verlegenheid. Maar ze moeten niet genegeerd worden. Juist in het samen leren omgaan met deze kritiek ligt de kans dat jongeren uitstijgen boven een letterlijke lezing van de Bijbel. Dan gaat deze echt iets betekenen voor hun eigen ervaringen en vragen.

De Bijbel en de lezers

Je kunt de Bijbel het best omschrijven als een hoofdzakelijk voor volwassene bedoelde bibliotheek vol met levenservaringen. Levenservaringen van lang geleden, uit een tijd waar we tegenwoordig nauwelijks een voorstelling meer van kunnen maken. De Bijbel vertelt van een volk dat in ervaren heeft dat er een God is die hun geschiedenis meemaakt. Een God die zo met hun wel en wee verbonden werd dat deze een naam kreeg: 'Ik-zal-er-zijn'. De verhalen over die ervaringen uit een ver verleden functioneren als houvast voor het heden en als een

² Dit geldt natuurlijk ook voor een aantal niet-religieuze levensbeschouwingen, b.v. het humanisme.

visioen voor de toekomst. Ze bepalen de levenshouding van het volk Israël, en van de volgelingen van Jezus. Het heeft weinig zin om je af te vragen of deze verhalen nu allemaal ‘echt en waar gebeurd zijn’. Daar gaat het ten diepste niet om. Het gaat er veel meer om of mensen zich nu in de verhalen herkennen. Pas dan kunnen ze van betekenis zijn.

Wanneer we kinderen met deze bibliotheek vertrouwd willen maken, zullen we twee dingen moeten doen. We zullen vanuit hun ervaringen, vragen en belevingen de boeken moeten openen, en niet alles als voorgegeven waarheden over hen moeten uitstorten. Maar we moeten ook niet bang zijn aan de rand te blijven staan en ons beperken tot het meest gangbare en ‘veilige’. Kinderen helpen groeien betekent ook dat je hen uitdaagt, hen serieus neemt als partners in leren en lezen. In de Joodse traditie wordt gesteld dat de Tora (de eerste vijf boeken van de Bijbel) geschikt is voor alle leeftijden. In elke fase van het leven zal men er iets anders in ontdekken. Zo kunnen de teksten feitelijk een leven lang mee. En nog langer, want een leven is te kort om alles te doorgronden. Kortom, er mogen vragen overblijven.

De Joodse omgang met de Bijbel kan ook christenen helpen om kinderen vertrouwd te maken met de Bijbel. Zo wordt het verleden niet verteld als iets van lang geleden, maar als hoop voor de toekomst. Ook wordt ‘horen’ verbonden met ‘doen’. Een mooi voorbeeld hiervan is het verhaal van de Barmhartige Samaritaan (Lucas 10) waarin Jezus op zeer Joodse wijze zijn gesprekspartner duidelijk maakt wat het betekent als je zegt dan je van God en de medemens houdt. Je moet dat ook laten zien! Verhalen worden bovendien niet op de eerste plaats uitgelegd, maar verteld. Uitleggen gebeurt door opnieuw te vertellen. Zo’n nieuwe, interpreterende navertelling heet een midrasj. Door deze vertellende omgang met de Bijbel en het besef dat je niet op alle vragen een antwoord kunt geven, gaat vertrouwd raken met de traditie samen met de religieuze ontwikkeling zoals Fowler deze beschrijft.

Kinderbijbels: een belangrijk hulpmiddel

In een kinderbijbel worden Bijbelverhalen door een auteur naverteld. In een kinderbijbel vind je een selectie uit de Bijbel, waarbij gekeken wordt naar wat voor kinderen van een bepaalde leeftijd geschikt en begrijpelijk is. Soms sluipen er andere bedoelingen binnen. Kinderbijbels kunnen bijvoorbeeld erg moraliserend zijn en zeggen soms meer over de geloofsopvatting van de auteur dan over de Bijbel zelf. Bovendien hebben kinderbijbels soms de neiging erg veilige keuzen te maken. Zo ligt in kinderbijbels voor jongere kinderen nogal eenzijdig de nadruk op verhalende gedeeltes van de Bijbel. Maar waarom zou je een kind dat vanaf de geboorte al vertrouwd wordt gemaakt met liedjes en versjes, niet kennis laten maken met de poëtische boeken? Een goede kinderbijbel daagt het kind uit zelf betekenissen te ontdekken, doordat hij het verhalen niet uitlegt, maar vertelt. Door zo te vertellen, dat de teksten aansluiten bij de belevingswereld van het kind, maar tegelijkertijd verhalen en poëzie aan te bieden die ‘anders’ en onbekend zijn, stimuleert een goede kinderbijbel kinderen om hun blikveld te verruimen.

Krampachtigheid past niet als we kinderen uit de Bijbel gaan vertellen. Het kind heeft veelal meer openheid en oor voor de verhalen dan menig volwassene. Deze kan zo in eigen vragen en twijfels verstrikt zijn dat het kind erdoor belemmerd wordt. Samen met het kind luisteren naar wat het verhaal zelf te vertellen heeft, en je door het verhaal en het kind laten verrassen, is de beste manier.

Beschrijving van de bijeenkomst

Inleiding

In deze bijeenkomst is het de bedoeling dat deelnemers leren van hun eigen ervaringen met bijbelverhalen. De wijze waarop u vroeger zelf de Bijbelverhalen hebt beleefd en de manier waarop u nu met de Bijbel omgaat, bepalen in vergaande mate hoe u de geloofsverhalen aan uw kinderen doorvertelt. We proberen te ontdekken welke ontwikkeling u als volwassene daarin heeft doorgemaakt, en hoe we ervoor kunnen zorgen dat onze kinderen zichzelf door de Bijbelverhalen ontwikkelen. Dit past bij de Joodse manier van omgaan met de Bijbel. Voor elke leeftijd geven de verhalen levenswijsheid prijs. Ook bekijken we verschillende kinderbijbels en hoe deze een bijbelverhaal verwerken.

Wat nodig hebt

- voor elke deelnemer een kopie van het werkblad
- een bijbel op flink formaat (bijv. altaarbijbel, grote Willibrordvertaling)
- verschillende kinderbijbels; gewone bijbels
- kopieën van het bijbelverhaal dat u gaat gebruiken voor opdracht 2 en 3
- eventueel kopieën van de inleidende informatie

Wat de ruimte betreft zorgt u voor:

- een gesprekskring
- werktafels waar deelnemers in groepjes aan de slag kunnen

Kennismaking met elkaar en met het onderwerp

Voordat u met het inhoudelijke gedeelte begint, stellen de deelnemers zich kort voor: ze noemen hun naam, vertellen waarom ze aan deze avond deelnemen en hoe oud hun kinderen zijn.

U zet de grote bijbel in het midden en leest de inrotekst van deze bijeenkomst voor. Hierna vraagt u de deelnemers het werkblad in te vullen (opdracht 1). Dit werkt het best als iedereen er vijf tot tien minuten rustig de tijd voor krijgt.

Met behulp van de ingevulde werkbladen kunt u in grote lijnen de theorie van Fowler uitleggen, vooral waar het gaat om de manier waarop kinderen en volwassenen omgaan met de Bijbel. Dit doet u door:

- de beschrijvingen van deelnemers hoe zij de Bijbel beleefden in leeftijdvolgorde te leggen;
- de favoriete verhalen in leeftijdvolgorde te leggen;
- te kijken hoe de deelnemers nu tegenover de Bijbel staan.

Kernactiviteit

U vertelt kort iets over de Joodse omgang met de Bijbel. Hierna gaan de deelnemers aan de slag met een verhaal uit het Oude Testament (de Joodse Bijbel). U kunt vooraf een verhaal kiezen. Dat heeft het voordeel dat u zich er goed op kunt voorbereiden. Kies een bekend, niet te lang verhaal; geschikte verhalen zijn het verhaal van Noach, de Toren van Babel, verhalen over Abraham, Jakob of Jozef. Let er bij uw keuze op dat dit verhaal in alle in deze bijeenkomst te gebruiken kinderbijbels voorkomt!

U noemt de naam van het verhaal en vraagt enkele deelnemers in hun eigen woorden te vertellen hoe zij zich het verhaal herinneren. Vervolgens leest u het verhaal uit de Bijbel voor. Zitten er nu verrassingen in als je het vergelijkt met de weergave van zonet?

Als deelnemers geen van allen het verhaal uit hun eigen herinnering na kunnen vertellen, kunt u beter beginnen met lezen en dan vragen hoe men zich het verhaal herinnert.

Leg nu gewone bijbels en verschillende kinderbijbels op tafel (voor verschillende leeftijdsgroepen) en laat de groep subgroepjes vormen. Elk groepje mag nu een kinderbijbel kiezen. De deelnemers gaan nu aan de slag met opdracht 2 of 3.

Eerst loopt u met hen deze opdracht even door en licht waar nodig een en ander toe.

Als de groepen klaar zijn, presenteren ze aan elkaar de uitwerking van de opdracht.

Voor opdracht 3 vindt u een tekst op het opdrachtvel. U kunt echter ook werken met het verhaal van Genesis 12,1-4 en de midrasj in de kinderbijbel Woord voor Woord, 'Abraham gaat weg' (blz. 8-11). In deze midrasj wordt nader uitgelegd waarom Abraham uit zijn land vertrok naar een onbekend land.

Afsluiting

Op dit moment is het goed deelnemers de gelegenheid te geven heel kort te vertellen wat ze van deze bijeenkomst mee nemen. Daarna kunt u afsluiten door nogmaals de introductietekst van Elie Wiesel voor te lezen. U kunt ook kiezen voor een bestaande midrasj op het uitgewerkte verhaal, of voor bladzijde 65-66 van het boek *Robin en opa* van Sjoerd Kuiper. In dit fragment geeft Sjoerd Kuiper op meesterlijke wijze te verstaan dat 'waar gebeurd' geen verhaal is en daarmee geen communicatie oplevert.

En verder...

Bij het kiezen van kinderbijbels (zie kern boven) laat u de deelnemers de kinderbijbels eerst oppervlakkig bekijken. Op basis daarvan kiezen ze er een uit. Vervolgens reflecteert u met hen op de keuze. Waar bent u met de eerste keuze op af gegaan? (leeftijd, plaatjes... alles kan genoemd worden). Op deze wijze kunnen keuzecriteria verhelderd worden.

Bij onderdeel opdracht 2 kunnen ook de illustraties betrokken worden.

- Zijn deze beeldend, symbolisch of juist erg fantasieloos, of suggestief?
- Geven ze al bij voorbaat de clou van het verhaal prijs?
- Ondersteunen ze op een goede manier het verhaal?

Werkt u met een creatieve groep, dan kunt u misschien aan de deelnemers vragen een nieuwe illustratie te maken voor een bepaald verhaal. Dit kunnen ze thuis ook proberen uit te voeren met hun kinderen.

Werkmateriaal

OPDRACHT 1

U gaat zich nu op een iets andere manier voorstellen dan daarnet.

Neem daarvoor het blad met de afbeelding voor u en vul in:

- hoe u als kind de Bijbel beleefde (welke leeftijd was dat?)
- wat uw favoriete verhaal was (hoe oud was u toen dat verhaal favoriet was?)
- hoe u nu tegenover de Bijbel staat: negatief, positief, onwennig, nieuwsgierig enz.

OPDRACHT 2

Zoek het verhaal dat gekozen is in de gewone Bijbel en de kinderbijbel op en lees het verhaal hardop. Beantwoord daarna de volgende vragen:

- Wat vindt u van het verhaal in de gewone Bijbel? Vindt u het mooi, nietszeggend, vreemd, ontroerend enz.? En in de kinderbijbel?
- Hoe zou uw kind (leeftijd?) dit verhaal uit de kinderbijbel ervaren?
- Past het bij de leeftijd van uw kind?
- Wordt het verteld als iets van lang geleden, of geeft het ook een betekenis voor nu?

Wat vindt u in dit verhaal van deze kinderbijbel terug van de Joodse omgang met de Bijbel?

- Het verleden wordt verteld als hoop voor de toekomst;
- Horen en doen horen bij elkaar (denk aan het verhaal van de Barmhartige Samaritaan; van God en de medemens houden betekent dat je dat ook laat zien);
- Er wordt niet uitgelegd maar verteld, en uitgelegd door opnieuw te vertellen (midrasj).

Voor de presentatie in de hele groep bedenkt u een rapportcijfer voor deze kinderbijbel en geeft u aan wat de sterke en zwakke punten van deze kinderbijbel zijn. U gaat daarbij uit van de antwoorden die u op de bovenstaande vragen hebt gegeven.

OPDRACHT 3

Een midrasj is in de Joodse traditie een verhaaltje dat een bepaalde Bijbeltekst uitlegt. Hier volgt een voorbeeld. In het boek Exodus wordt verteld dat het volk Israël, nadat het uit Egypte bevrijd is, door de woestijn trekt. Na een tijdje raakt het eten op en begint het volk te klagen. God hoort hun gemor en belooft Mozes dat het volk brood en vlees zal krijgen. 's Avonds strijken kwartels neer in het tentenkamp (Exodus 16,13). Dan gaat het verhaal als volgt verder (Exodus 16,14-21):

Toen de dauw opgetrokken was, bleek de woestijn bedekt met een fijn, schilferachtig laagje, alsof er rijp op de aarde lag. 'Wat is dat?' vroegen de Israëlieten elkaar toen ze het zagen; ze begrepen niet wat het was. Mozes zei tegen hen: 'Dat is het brood dat de HEER u te eten geeft. De HEER heeft bepaald dat ieder ervan kan verzamelen wat hij nodig heeft. Iedereen mag er één omer van nemen voor elke persoon die bij hem in de tent woont.' De Israëlieten deden dat. De een verzamelde veel, de ander weinig. Toen ze het namaten, hadden zij die veel verzameld hadden niet meer dan een omer, en zij die weinig verzameld hadden niet minder, terwijl toch iedereen zo veel had genomen als hij nodig had. Mozes verbood om ook maar iets ervan tot de volgende dag te bewaren. Sommigen luisterden niet

naar hem en bewaarden toch iets; de volgende morgen zat het vol wormen en stonk het. Mozes wees hen scherp terecht.

Elke morgen verzamelde ieder zo veel als hij nodig had; zodra de zon begon te branden, smolt het weg.

© Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem, 2004.

Bij de leerlingen van rabbi Sjimón bar Jochai riep deze tekst de vraag op, waarom het manna niet voor het hele jaar tegelijk op Israël neerdaalde. Hun leermeester antwoordde hierop met de volgende midrasj:

“Waarmee kun je het vergelijken? Met een koning van vlees en bloed, die maar één zoon had. Hij gaf hem wat hij voor zijn levensonderhoud nodig had voor het hele jaar tegelijk. De zoon kwam daarom maar één keer per jaar bij zijn vader op bezoek. Daarom besloot de koning zijn zoon per dag te geven wat hij nodig had, zodat hij voortaan elke dag bij hem op bezoek zou komen.

Zo was het nu ook met Israël. Wie vier of vijf kinderen had, maakte zich altijd zorgen, want die zei: ‘Misschien valt er morgen geen manna, en dan zullen we allemaal van honger sterven.’ Daarop richtten allen zich tot hun Vader in de hemel. “

Kijk eerst goed naar deze uitleg.

- Wat vindt u het meest opvallende in deze midrasj?
- Wat doet de midrasj met het oorspronkelijke verhaal?
- Zou u zelf een soortgelijk voorbeeld kunnen noemen uit uw eigen dagelijks leven?

Neem nu het bijbelverhaal voor u waarmee u gaat werken.

Probeer eerst samen, net als de leerlingen van rabbi Sjimón, naar aanleiding van dit verhaal een vraag te bedenken, het liefst een vraag die een kind ook zou kunnen stellen.

Bedenk nu samen een verhaaltje, waarin de vraag uitgelegd wordt. Probeer dit zo te doen, dat het voor kinderen boeiend en herkenbaar is. Het hoeft dus niet per se iets uit hun eigen leven te zijn; het kan ook een fantasieverhaal of iets sprookjesachtigs zijn.

Schrijf dit verhaaltje zo op, dat u het straks aan de anderen kunt presenteren.

Hoe beleefde u als kind de bijbel?
Kunt u zeggen hoe oud u toen was?

Welk verhaal is in uw herinnering uw favoriete verhaal?
Hoe oud was u toen dat verhaal zo voor u leefde?

Wat betekent de bijbel nu voor u?
Hoe staat u er tegenover?

Literatuur

Jacqueline Huizinga, 'Kinderbijbel en liturgie', in: Gerard Lukken & Jeroen de Wit (red), *Het kind in het midden, liturgie in beweging* (Gooi en Sticht, 2000), pp.119-133.
Aan het eind van dit artikel pp126-133 vindt u een inventarisatie van keuze criteria voor kinderbijbels en een geannoteerde lijst met Nederlandstalige kinderbijbels.

Karel Deurloo, Hanna van Dorssen en Karel Eykman, *En dat is zeven! Zeven manieren om kinderen uit de Bijbel te vertellen* (Baarn: Ten Have, 2001)
Goede achtergrondinformatie en prachtige voorbeelden van Bijbelvertellen aan kinderen.

Schrift, tweemaandelijks tijdschrift over de Bijbel (Kampen: Gooi en Sticht/Kok).
Tijdschrift met goed toegankelijke en verrassende exegeses. Bruikbaar als achtergrondinformatie bij het gekozen Bijbelverhaal. Bij gelegenheid van het 200^e nummer is een index op Bijbelplaats, op Bijbelse persoon en op thema verschenen. Handig om snel informatie te zoeken.

Tenachon (Hilversum: Folkertsmastichting voor Talmudica).
Voor een geschikte midrasj bij het gekozen Bijbelverhaal is het tijdschrift *Tenachon* een belangrijke bron. Voor informatie en bestellen zie www.folkertsmastichting.nl/Webshop/Producten.php?Id=4

Sjoerd Kuiper, *Robin en opa* (Amsterdam: Leopold, 2000)
ISBN 90 258 3792 en ISBN 90 258 4055 8

Veelgebruikte kinderbijbels zijn:

KijkBijbel (Haarlem/Beernem: Nederlands Bijbelgenootschap/Vlaams Bijbelgenootschap, z.j.) ISBN 90 6126 388 3

Bara van Pelt, Anja de Fluiter, *Om te beginnen. Bijbel voor jonge kinderen* (Hilversum/Baarn: NZV/Callenbach, 1997)
ISBN 90 266 0907 8

D.A. Cramer-Schaap, Annemarie van Haeringen, *Bijbelse verhalen voor jonge kinderen* (bewerkt en aangevuld door Lieke van Duin) (Amsterdam: Ploegsma, ³⁵2000)
ISBN 90 216 1486 3

Baukje Offringa, *Op weg. Verhalen uit de Bijbel voor kinderen* (Zoetermeer: Meinema, 1994)
ISBN 90 211 3595 7

Karel Eykman, Bert Bouman, *Woord voor Woord. Kinderbijbel* (Licentie-uitgave Uitgeverij NZV, Hilversum, ¹⁰1998)
ISBN 90 6986 217 4
Of: uitgave van De Fontein, Baarn
ISBN 90 261 1982 8

Imme Dros, Remco Ekkers e.a., *Het hoogste woord. Bijbel voor kinderen* (Hilversum, Kwintessens NZV Uitgevers, 2003)
ISBN 90 6986 262 X

Piet van Midden, Cees Otte, *Groeibijbel* (Hoewelaken: SGO, 1999-2002); verschenen in 7 delen.

Een bijbel voor jongeren, waarin teksten niet naverteld worden, maar speciaal voor de doelgroep vertaald zijn, is de *Startbijbel* (Haarlem: Nederlands Bijbelgenootschap, 1994 en later drukken)
ISBN 90 612 6264 X

Een beknopt overzicht van kinderbijbels is te vinden op www.ouders.nl/xpro9708.htm

Voor het raadplegen en downloaden van bijbelteksten zie www.willibrordbijbel.nl en www.bijbelgenootschap.nl.